

KÜRESELLEŞME POLİTİKALARININ ETKİSİNDE KAMU İŞLETMECİLİĞİNİN GELECEĞİ

THE FUTURE OF STATE-OWNED ENTERPRISES UNDER THE INFLUENCE OF GLOBALIZATION POLITICS

Sudi APAK ve Ayhan UÇAK, Trakyo Üniversitesi IIBF, Edirne

1. GİRİŞ

Küreselleşme olgusu 1980 sonrası dönemde, dünya ekonomisindeki ekonomik gereksinimlerin siyasal, sosyal düzlemde yankılanması ve teknolojik dönüşümle desteklenmesi ile gündemselleşmiş bir kavram olarak kendisini kabul ettirmiştir. Küreselleşme, ulusal ekonomilerin dünya piyasaları ile eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleri ile belirlenmesi olarak yorumlanabilir.

Bu yazının amacı, özellikle 1980 yılında hem uluslararası hem de bunun yansıması olarak ulusal ekonomilerde meydana gelen ekonomi politikalarındaki keskin dönüşümün ülkemizde kamu kesimi ekonomisi üzerindeki etkileri ve bunun sonuçlarının kamu işletmeciliği üzerindeki görünümünün irdelenmesidir.

Bu amaca uygun olarak, öncelikle kamu ekonomisinin 1980 dönüşümü ile onu izleyen 22 yıl boyunca geldiği nokta genel olarak izlenmeye çalışılarak, hem son İstikrar Programı ve hem de 2002 Bütçesi'nde kamuya biçilen ekonomik rol üzerinde durulacaktır. Son olarak da küreselleşme politikaları ve bunun getirdiği sermaye hareketleri serbestisinin son yaşanan ekonomik krizlerdeki etkisi üzerinde genel bir değerlendirmede bulunulacaktır.

2. 1980'DEN GÜNÜMÜZE KAMUNUN EKONOMİDEKİ PAYI

Türkiye'nin 1970'li yılların sonunda karşılaştığı derin ekonomik krizlerden çıkması için alınan politika tedbirlerinden belki de en önemlisi 'yeni kamu ekonomik kesimi' yaklaşımıdır. Küreselleşme politikalarının etkisindeki ihracata dayalı gelişme anlayışının bir gereği olarak, ekonominin bütününde kamu kesiminin ağırlığının azaltılması ana eksen olarak belirlenmiştir. Merkezi yönetim birimlerinin ve yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesi, bütçe dışı fonların

sayılarının ve parasal imkanlarının hızla artırılması, Kamu İktisadî Teşebbüsleri (KİT)'nin özelleştirme sürecine sokulmaları sözü geçen dönemde, kamu ekonomisine bakışın ana çizgileri olarak nitelendirilebilir.

Kamunun gelir ve gider durumundaki değişimler aslında ekonomide kamu kesiminin dönem boyunca küçültülmesi özlemiyle, ülkenin nesnel şartlarının buna karşı koyması arasındaki uyumsuzluk olarak algılanmalıdır. Gerçekten de bugün varılan noktada kamu gelir gider farkı trajik boyutlara ulaşmış durumdadır.

Kamu ekonomik kesiminin bir bütün olarak ekonomideki yeri, gelir ve giderlerinin GSMH'ya oranlanması ile izlenebilir. Kamunun giderlerinin GSMH'ya oranı, 1980'li yılların ilk yarısında birkaç puan azalmakla birlikte, 1986'dan başlayarak hızla artmıştır. Bu durum iki ana nedenden kaynaklanmaktadır. İlki kamunun personel giderlerinin hızla artması, diğeri de kamunun sermaye transferi giderlerindeki hızlı artıştır. Özellikle 1986 sonrasındaki seçim süreçlerinde kamunun personel giderlerinde ortaya çıkan önemli artışlar ve kamu kesiminin giderlerini karşılayacak düzeyde gelir elde edememesi ana nedenler olarak sıralanabilir. Sonuçta bütçe açığının GSMH'ya oranı sürekli olarak artarak, 1977-80 döneminde %3-5 düzeyinden bugün %10'un üzerine çıkmıştır.

Geleneksel olarak 1980 öncesinde konsolide bütçe giderlerinin sektörel dağılımı, belli bir düzenlilik göstermekteydi; cari harcamalar bütçenin yaklaşık %45'ini, yatırım harcamaları %20-25'ini, transfer harcamaları da kalan %30-35'lik bölümünü almaktaydı. Bu geleneksel eğilim 1980 sonrasında ülkemizde çok değişik bir çizgi izlemiştir. Cari harcamaların nispi payı önce bir azalma daha sonra da bir yükselme göstererek eski konumuna bürünmekle birlikte, 1980 sonrasında yatırım ve transfer harcamalarında önemli değişiklikler yaşanmıştır.

Konsolide bütçe giderleri içinde yatırımların payı 1980'li yıllarda düzenli bir biçimde azalma eğiliminde olmuştur. Başka bir ifadeyle devlet, bütçe yoluyla yatırım yapılması anlayışından hızla uzaklaşmıştır. Kamu yatırımlarının 80 öncesinde bütçeden aldığı pay %20-25 dolaylarında iken, bu pay ilerleyen yıllarda hızla düşerek 1990'larda %12-13'e ve en son 2002 yılı bütçesinde %5 pay ile 5,7 katrilyon TL olarak belirlenmiştir.

İç ve dış borçların anapara ve faiz ödemeleri, kamulaştırma bedelleri, KİT'lere ayrılan kaynaklar ve sosyal amaçlı ödemelerden oluşan transfer harcamaları kaleminin toplam içindeki payı ise 1980 yılından itibaren giderek artış eğilimine girmiştir. Transfer giderlerinde özellikle 1980'lerin ikinci yarısından sonra başlayan tırmanış, büyük ölçüde borçların anapara ve faiz ödemelerinden kaynaklanmaktadır. Toplam transferlerin 1984'de %23,3'ü faiz, %33,3'ü de borç ödemelerine gitmekteydi. Daha sonraki yıllarda toplam transferlerin içinde faiz ödemelerinin payı hızla artarak 1993'de %51,2'ye, 2002 bütçesinde ise %68,2'ye ulaşmıştır.

Konsolide bütçenin dışımda kalan kamu ekonomisinin başlıca öğeleri, yerel yönetimler, KİT, döner sermayeli ve sosyal güvenlik kuruluşları ve fonlardır.

Yerel yönetimler, 1980'li yıllarda yapılan yasal düzenlemelerin bir sonucu olarak bazı vergileri toplama yetkisini elde etmişlerdir. Bu şekilde bir gelir artışı imkanına kavuşan yerel yönetimlerin giderleri de gelirlerine benzer biçimde artış göstermiştir. Özellikle 1986 yılından sonra gider artışları gelir artışlarının üzerinde seyretmeye başlamıştır ki bu da yerel yönetimlerin finansman açığı vermesine yol açmıştır. 1999 yılından itibaren büyük kentlerdeki belediyelerin hem iç hem de dış borç sorunları, 2001 'den itibaren küçük kentlerde

de aynı sorunun patlak vermesi bunların çağdaş hizmetleri etkin bir şekilde yerine getirmeleri önünde engel teşkil etmektedir. Yerel yönetimlerin bir yandan gelir kaynaklarının büyütülmesi, diğer yandan da işlevlerinin genişletilmesi, üzerinde çalışılması gereken bir konudur

Kamu iktisadi Teşebbüsleri (KIT)'nin Türkiye Ekonomisi'ndeki yeri yıllara göre önemli ölçüde farklılık göstermektedir. 1977 yılında KIT katma değerinin GSMH içindeki payı %12 iken, 1987'de % 18 olmuştur. Ekonomide KİT'lerin ağırlığı 1987'den sonra büyük ölçüde değişime uğramıştır. Bazı KİT'lerin özelleştirilmesi ve bazılarının da özelleştirilmek üzere KIT konumundan çıkarılması sonucunda bu kuruluşların toplam katma değerinin GSMH'ya oranı büyük ölçüde azalmıştır.

KIT konusundaki ana sorun bu kurumların zarar etmesi (ya da zarar ettirilmesi) ve bu zararın hazine tarafından karşılanmasıdır. KIT zararlarının büyük bir kısmı, hükümetin bu kuruluşlara verdiği özel görevlerden kaynaklanan görev zararlarıdır.

1980'den itibaren yaşanan dönüşümle birlikte kamuoyunun gündemine konulan özelleştirme, öncelikle bir üretkenlik ve kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak ilkesi üzerine oturtulmuştu. Özelleştirme sözcüğü, devletin ekonomik hayata karışmasını en aza indirmeyi amaçlayan ihracata dayalı gelişme politikasının düşünsel temellerine de tam anlamıyla uygun düşüyordu. Türkiye 1980'den başlayarak ekonomik bunalımdan çıkış amacıyla uyguladığı istikrar tedbirleri çerçevesinde özelleştirmenin altyapısını oluşturacak politikalar izlemeyi de sürdürdü. Bu amaçla özellikle sermaye piyasasının kurumsallaştırılması ve güçlendirilmesi, parasal işlem türlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, yeni mali araçların uygulamaya alınması ve banka işlemlerinde etkinlik sağlanması bu doğrultuda başvuru girişimlerdir.

Özelleştirmenin kuramsal amaçları olarak, başlangıçta tümüyle ekonomik kavramlar sıralanmaktaydı. Bunlar rekabetin güçlendirilmesi, devletin mali yükünün azaltılması, sermaye sahipliğinin tabana yayılması ve kaynakların etkin kullanımı olarak açıklanmaktaydı.

Özelleştirmenin rekabeti arttıracığı görüşü KİT'lerin tekeli/yarı tekeli piyasa ortamında çalıştıkları varsayımına dayanır. Ancak tekeli piyasa yapılan özel girişimler için de geçerlidir. Aslında kamu girişimlerinin önemli bir bölümünün tekel niteliği ekonomide doğal tekel olarak adlandırılan durumlardan kaynaklanır. Özellikle şehir suyu, telefon ve elektrik gibi altyapı konularında rekabetçi piyasa yapılarına ulaşma imkanının sınırlı olması bunun nedenleri arasındadır.

Özelleştirmenin amaçları arasında sayılan devletin mali yükünün azaltılması gerektiği görüşü, KİT'lerin zarar ettiği sonucunu veri olarak aldığı için doğruluk derecesi tartışmalıdır. Gerek ülkemizde ve gerekse diğer ülkelerde birçok kamu teşekkülünün kârlılık ve verimlilik yönünden özel teşebbüslerden geri kalmadığı açıktır. Bunların zarar edenleri ile zarar ettirilenlerinin aynı kefeye konmaması gerekmektedir. Ayrıca verimli ve kârlı çalışan KİT'lerin devlete ödeyecekleri vergilerle büyük bir gelir kaynağı olacağı da açıktır.

Özelleştirmede çok önem verilen asıl amaç kaynakların etkin kullanımının ve dolayısıyla verimlilik artışının sağlanması üzerine bina edilmiştir. Bu görüşe göre, kamu mülkiyetinde etkin, hızlı ve verimli karar süreçleri işletilemez. Zira kamu mülkünün sahibi somut bir biçimde belli değildir. Kişilerin yalnızca kendi mülkleri olan kaynakları etkin kullanacakları, kamunun mülkü söz konusu olunca aynı özeni göstermeyecekleri varsayımına dayanmaktadır

ki tartışma götürür niteliktedir. Çünkü artık işletme sahipliği ile profesyonel yöneticiliğin ayrıldığı bir dünyada yaşamaktayız.

Özelleştirmenin şimdiye kadar saydığımız ana amaçlarına rağmen, sermayenin mülkiyet biçiminin, verimli üretim ve kaynakların daha akılcı kullanılması anlamına gelmediği görülmeye başlanınca, özelleştirme kavramı kamu kesimi açıklarını kapatmak için bir araç olma ilkesine oturtulmaya başlamıştır. Bu durum özellikle 2000 yılı Enflasyonu Düşürme programında net bir şekilde görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, artık 2000 İstikrar Programı çerçevesinde özelleştirme olgusu bir üretkenlik ve etkin kaynak dağılımı meselesi olmaktan çıkıp, doğrudan doğruya devlet bütçesine gelir yaratmak amacına dönüşmüştür.

Nitekim program, enflasyonu 2000 yılı sonunda %20'ye, 2001 sonunda %12'ye ve 2002 sonunda %5,7'ye çekmek üzere, kamu maliyesi ile para ve döviz kuruna ilişkin yapısal tedbirler içermektedir. Buradan hareketle program, kamunun harcama ve gelir kalemlerini denetim altına almayı düşünerek, kamu kesimi temel dengesi kavramını geliştirmişti. Kamu kesimi temel dengesi, merkezi bütçe, bütçe dışı fonlar, yerel yönetimler, finans sektörü dışında faaliyet gösteren kamu teşebbüslerini, Merkez Bankası'nı ve kamu bankalarının görev zararlarını kapsamaktaydı. Söz konusu harcama kalemleri içinde faiz ödemeleri yer almamaktaydı. Böylece program 1999 yılı itibarıyla GSMH'nin %2,8'i büyüklüğünde açık veren kamu kesimi temel dengesini, 2000 yılı için %3,7 düzeyinde bir fazlaya yükseltmeyi hedeflemekteydi. Programı bu hedefe ulaştıracak temel araç da, GSMH'nin en az %3,5'ine (yaklaşık 7,5 milyar ABD\$) ulaşması beklenen özelleştirme gelirleri olarak belirlenmişti. (Ancak bu hedef tutturulamamış ve 2000 yılı özelleştirme geliri 2,713 milyar ABD\$'i düzeyinde kalmıştır.)

IMF'ye verilen 20 Kasım 2001 tarihli niyet mektubunda, büyük ölçekli kamu şirketlerinin satışına ilişkin hazırlıklara devam edildiği üzerinde durulmaktadır. Buna göre, TÜPRAŞ ve POAŞ'ın hisselerinin yeniden halka arzı çalışmaları devam etmektedir. ERDEMİR'deki kamu hisse payının %50'nin altına indirilmesi planlanmaktadır. Özelleştirme idaresi Başkanlığı Tekel'in ve Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ'nin özelleştirme planlarını tamamlamaya çalışmaktadır. 2002 yılında 1,5 milyar \$ özelleştirme gelirinin beklendiği bu niyet mektubunda ifade edilmiştir.

Bütçelerin katı kurallarından kaçınmak amacıyla yapılan kamu harcama ve gelir düzenlemeleri olarak bilinen fonlara da kısaca değinmekte yarar vardır. Bütçe dışı fonlar önceleri çok sınırlı olarak var olmakla birlikte asıl yaygınlık kazanmaları 1980 sonrasıdır. 2000 yılı istikrar Programı çerçevesinde bütçe denetimine ilişkin olarak, fonların kapatılması hedeflenmiş ancak 2000 yılı içerisinde bu gerçekleşmemiştir. 2002 Bütçesinde, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu hariç tüm bütçe içi fonların kaldırılmış olacağı öngörülmektedir. Bütçe dışı fonlardan ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Tanıtma Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Özelleştirme Fonu olmak üzere 5 fon faaliyetlerine devam edecektir.

3. 1980 YILINDAN İTİBAREN KAMUNUN ANA GELİR KAYNAĞI-VERGİ KONUSUNDAKİ GELİŞMELER

1970'li yılların sonunda yaşanan ekonomik bunalımlar sonucunda giderek büyüyen dengesizliklerin vergi alanına da yansımış olması şaşırtıcı değildir. Yüksek oranlı enflasyon, vergilerle ilgili yasal düzenlemelerin işlerliğini tümüyle yitirmesi sonucunu doğurmuştu.

Gerçek kişilerin ödediği vergiler artarken, kurumlar vergisinin nispi payı çok azalmıştı. 1981'den başlayarak yapılan bir dizi vergi düzenlemeleriyle, önce vergi dışı tutulan gelirin tutarı güncelleştirilmiş, gelir dilimleri yeniden düzenlenmiştir. Sonra da götürü ve beyan ilkelerine göre vergi ödeyen serbest meslek sahipleri, küçük üreticiler ve ticaret kesiminin vergi oranları arttırılmış ve vergi tabanı genişletilmeye çalışılmıştır. Kurumlar vergisinde yapılan yeni düzenlemelerle, şirketlerin hisse senedi çıkarmalarının özendirilmesi ve ihracat yapanlara özel indirimler getirilmesi yoluna gidilmiştir. Bunlardan başka, gayrimenkullerin ve dayanıklı tüketim mallarının alım satım vergileri ile yıllık vergilerinin arttırılması yoluna gidilmiştir. Dayanıklı tüketim mallarının vergilendirilmesindeki amaç toplam talebi dolayısıyla enflasyonu sınırlı tutmaktır.

Kamu gelirlerinin temelini oluşturan vergilerin kompozisyonunda da 1980'den sonra önemli bir değişim göze çarpmaktadır. Toplam vergi hasılatı içinde dolaylı vergilerin payı artarken, doğrudan vergilerin payı da azalmıştır. Bu değişim, vergilerin ekonomik güce göre olması gerekliliği ilkesine ters düşmektedir. Ayrıca dolaylı vergilerin yansıması ya da kolayca başkalarının üzerine yıkılması gibi bir sakıncası da vardır. 2001 yılı vergi gelirlerinin % 59,9'unun dolaylı vergilerden oluştuğu gözönüne alındığında vergilemede adil davranılmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Genel bütçe vergi gelirlerinin içinde gelirden alınan vergilerin payı 1998 yılında %45,8 iken, 1999'da %44,2'ye, 2000 yılında ise %39,6'ya gerilemiştir. 2000 yılı vergi gelirlerinde bir önceki yıla göre %79'luk bir artış gerçekleşmiştir. Ancak bu artışın ek vergileme ile gerçekleştiği belirtilmelidir.

Vergiler konusunda getirilen en önemli yenilik ise 1 Ocak 1985'de yürürlüğe konan Katma Değer Vergisi (KDV)'dir. Bilindiği gibi katma değer, malın üretiminde, hizmetin sunumunda sağlanan fiyat-maliyet farkıdır. KDV ile amaçlanan yaratılan ek değer vergilendirilmesidir. Tüketim harcamalarının vergilendirilmiş olması nedeniyle dolaylı vergilerin sakıncalarını taşımakla birlikte yine de ekonominin kayıt altına alınmasında yararı açıktır.

4. 2002 BÜTÇESİNİN GENEL YÖNLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Öncelikle Türkiye-2002 Bütçesinin öngördüğü temel hedefleri ortaya koyalım ve daha sonra bütçenin inandırıcılığı üzerinde bir değerlendirmede bulunalım.

2002 bütçesi, 2001'de tahminen %8,5 küçülen ekonomi için %4'lük reel büyüme ve TEFEDe %31, TÜFE'de %35'lik bir yıl sonu enflasyonu öngörmektedir. GSMH deflatörü %46, GSMH 280,6 katrilyon TL olacak şekilde bütçe planlanmış durumdadır. Toplam harcamalar 98,1 katrilyon TL, toplam gelirler 71,2 katrilyon TL ; dolayısıyla 2002 konsolide bütçe açığının 26,9 katrilyon TL olması beklenmektedir.

Toplam harcamalar içinde ana büyüklük 42,8 katr. TL ile faiz ödemelerine ayrılmış, bunun 36,9 katr. TL'si iç borç faizlerine, 5,9 katr. TL'si de dış borç faizlerine ait olacaktır. Diğer harcama kalemlerinin 98,1 katr.TL'lik toplamdan aldıkları pay ise şu şekilde belirlenmiştir: personel giderleri 21,9 katr.TL, yatırımlar 5,7 katr.TL, transfer harcamaları 62,7 katr.TL, diğer cari giderler 7,8 katr.TL'dir. 2002 yılı bütçesinde kamu yatırımlarına ayrılan pay oransal olarak sadece %5 düzeyindedir.

Bütçe, vergi gelirlerinde 2001 bütçesine göre nominal %50,3, reel olarak %7 dolayında artış öngörmekte (57,9 katr.TL), GSMH'ya oran olarak faiz dışı bütçe dengesinin konsolide bütçede %5,6, kamu kesimi genelinde de %6,5'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Ayrıca toplam harcamalar içinde, sosyal güvenlik kurumları için 7,9 katr.TL, tarımsal destekleme için 2,1 katr.TL, KİT'ler için 1,7 katr.TL ve vergi iadeleri için 3,4 katr.TL ödenek benimsenmiştir.

Bütçe metni diğer yandan 2001 yılında %16,4 olması beklenen kamu kesimi borçlanma gereği/ GSMH oranının 2002'de %8'e düşeceğini ve 2001'de %15,3 daralması beklenen yurtiçi toplam talebinin 2002 yılında reel olarak %5,8 büyüyeceğini öngörmektedir. Son olarak, ihracat gelirlerinin 32 milyar \$, ithalatın da 45,5 milyar\$ olacağı varsayılmaktadır.

Makroekonomik büyüklükler açısından konsolide bütçenin 2002 yılına ilişkin üstteki öngörülerini değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşmaktayız.

Faiz dışı fazla / GSMH= %5,6
Toplam Dış Borç kullanımı: 24,8 katr.TL
Dış Borç Geri Ödeme: 11,4 katr.TL
Net Yeni Dış Borçlanma: 13,4 katr.TL

Toplam iç Borç Kullanımı:68,2 katr.TL
Tahvil:28,9 katr TL
Bono: 39,3 katr TL
Gen Ödeme. 54,7 katr.TL
Tahvil: 16,8 katr TL
Bono : 37,9 katr.TL
Net yem iç borçlanma .....13,3 katr.TL
Tahvil: 12 katr.TL
Bono 1,3 katr.TL

Dolayısıyla 2002'de GSMH'ya oranla, net yeni iç borçlanma %4,8, net yeni dış borçlanma da benzer şekilde %4,8 (toplam %9,6) olacaktır.

2002 sonu Hazine Borç Stoku Tahmini (% GSMH)

	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>FARK</u>
<i>toplam</i>	94,7	86,9	-7,9
<i>iç borç</i>	66,2	50,5	-15,7
<i>dış borç</i>	28,6	36,4	7,8

Hazine 2002 yılı borçlanma hedefi, Hazine borç portföyünün ortalama vadesinin uzatılması ve sürdürülebilir faiz seviyesinin belirlenmesinde Merkez Bankası para politikası hedefleri de gözönünde tutularak, genel makro hedeflerle tutarlı borçlanma stratejilerinin oluşturulması olarak açıklanmıştır. 2 Ocak 2002 tarihinde TCMB tarafından açıklanan para ve kur politikası hedefleri de yine faiz dışı fazlasına dayanan ve resmi dış kaynak girişi ile borç stokunun kısa vadede sürdürülebileceğine dair endişelerin ortadan kaldırılacağı bir ekonomik ortamın oluşması varsayımından hareket etmektedir. Burada iktisadi karar birimlerine atıfta bulunularak, beklentilerin olumluya dönmesinin önemi vurgulanmaktadır. Beklentilerin olumlu olması durumunda, ekonominin daha düşük bir faiz ve kur dengesine doğru yöneleceği ifade edilmektedir.

Enflasyon yıl ortalamasının (TEFE) %46, yıl sonu hedefinin %31 olacağını varsayıldığı bir durumda, hazinenin planladığı borçlanma hedeflerinin gerçekleşmesi ancak çok düşük reel faizler altında gerçekleşebilecektir. Oysa Türkiye ekonomisi 1990'lar boyunca (küreselleşme

politikaları gereğince) yurtdışından fon girişi sağlayabilmek için çok yüksek reel faizler sunmak zorunda kalmıştır. Nitekim, Mayıs 2000 Pde açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı metnine görs de 1990-99 döneminde ulusal mali piyasalarda ortalama reel faizlerin %32 oranında gerçekleştiği vurgulanmaktadır.

2002 yılı bütçe sunumundan da görülmüş olduğu üzere, borçların döndürülmesi bu yılın ana konusu olacak ve uzun vadeli sanayileşme ve kalkınma ile adaletli gelir dağılımı gibi esas meseleler gündeme dahi gelmeyecektir.

2002 yılı açısından bir başka perspektif de IMF'ye verilen 20 Kasım 2001 tarihli Niyet Mektubu izlenerek elde edilebilir. Kısaca özetlemek gerekirse; enflasyon hedeflemesinin uygulamaya konabilmesi için, uygun geçiş şartlarının beklendiği gelecek yılın planlandığı açıklanmıştır. Ekim ayı sonunda faaliyete geçen Para Politikası Kurulu'nun TCMB'nin başlıca hedefi olan fiyat istikrarı ile uyumlu bir para politikasının ilke ve stratejilerinin belirlenmesinden sorumlu olacağına değinilmektedir. Enflasyonla mücadelede, TCMB Kanunu'ndaki Hazine'ye kredi açılmasına yönelik olarak 5 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe giren değişiklik ile getirilen yasal engelden de kuvvet alınacağı ifade edilmektedir.

Serbest döviz kuru rejiminin daha sağlıklı işleyebilmesi amacıyla, Hazine ve Özelleştirme idaresi, KİT'lerin yüklü döviz işlemlerinin döviz piyasasında önemli dalgalanmalara yol açmasını engellemek amacıyla bu kurumların finansal yönetimlerini geliştirecek önlemler almaktadır ifadesi yine bu niyet mektubunda yer almaktadır. Mektubun 17. maddesinde KİT'lerin yatırım harcamalarının erteleneceği açık bir şekilde belirtilmektedir ki bunun nedeni de iç borçların çevrilebilmesi için bütçede hedeflenen faiz dışı fazlaya ulaşılması zorunluluğu olarak algılanabilir. Aslında bu durum dolaylı olarak iç talebi frenleyici bir uygulamadır ve küreselleşme sürecinde IMF'nin finansal krizlere girme nedeni ne olursa olsun az gelişmiş ülkelere sunduğu Polak modeline dayanan neoklasik bir reçetedir. %5,6 olarak hedeflenen 2002 yılı konsolide bütçe faiz dışı fazlasına ulaşılabilmesi için personel maliyetlerinin sıkı bir şekilde kısıtlanarak, memur ve kamu işçisi alımının asgari düzeyde tutulacağı yine bu niyet mektubunda önemle üzerinde durulmuş olan bir konudur.

Doğrudan yabancı yatırımı ülkeye çekmek için yeni Kamu ihale Kanunu'nun Meclis'e sunulduğuna ve 2002 yılı ortasına kadar Kamu Maliyesi Yönetimi ve İç Kontrol Yasası'nın sunulacağına; bunlara ilaveten Ocak ayı sonuna kadar yatırım teşviği alınmasının önündeki bürokratik engelleri azaltıcı bir yasa taslağının tamamlanmasının beklendiğine yine IMF'ye verilen son niyet mektubunda değinilmiştir.

5. SONUÇ

1970'li yılların sonundan itibaren tüm dünyada etkisini hissettiren küreselleşme olgusundan Türkiye'nin de etkilenmemesi mümkün değildi. 1980'li yıllarda finans üstyapısının gelişmesi, menkul kıymetler piyasalarının kurulması, özel sektör yönünden olduğu kadar devlete de bütçe ve para piyasası açısından değişik fırsatlar çıkarmıştır. Açık finansmanın tadını alan devlet, önceleri açığını kapatmak için Merkez Bankası kaynaklarını (emisyon) kullanırken, daha sonra buna iç borçlanma senetlerinin sermaye piyasasında satışı eklemiştir, bu yolun da sonuna geldiğini görünce resmi dış kaynaklara başvurmuştur. Geline nokta itibarıyla iç ve dış borçlar tehlikeli sınırların çok üzerine çıkmış durumdadır. Borçları verenler bunların geri dönmesi için kendilerince haklı olarak devleti küçültün, KİT'leri özelleştirin, harcamalarınızı kısın, yeni personel istihdam etmeyin, tarıma desteği bırakın

demektedir. Ancak burada şöyle bir soru akla gelmektedir. Nereye kadar? Zira, ekonomi politikalarının "nihai amacı", insanların mutluluğudur, insanları mutsuz edecek ekonomi politikalarının başarısından söz edilemez.

Türkiye küreselleşme süreci içerisinde makro dengesizliklerini çözememiş olmasına rağmen istikrarsız da olsa belli bir büyüme sürecine girmiştir. Bu büyümenin motoru, 1989'da gerçekleştirilen konvertibilite rejimi ile sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi üzerine yerleştirilmiştir. Bankaların dışarıdan borçlanıp devlet kağıtlarına, tahvile yatırım yapabilmesi, devletin bozuk mali yapısını 10 yıl daha sürdürmesine olanak sağladı. 1990'larda devlet emisyon yoluyla açıklanm kapatacağı yerde kağıt ihraç etme politikasını sürdürmüştür. Bu süreç kamu maliyesi krizini ertelemekten başka bir işe yaramamıştır. Sonuçta konvertibiliteye geçişin zamansız olduğu açıktır. Tamamen kontrolsüz sermaye çıkışı finansal krizlere adeta davetiye çıkarmaktadır. Nitekim Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini tetikleyen sermaye çıkışı ile kur çıpasının artık sürdürülebilmesine imkan tanımayan likidite krizine yol açılmış olmasıdır.

Son olarak şunu ifade etmekte yarar vardır. IMF politikaları sadece makro dengeleri oluşturmaya yöneliktir, büyüme amaçlı değildir. Bu nedenle ülkemizde devletin aktif rolü olan ve sanayinin yeniden yapılandırılmasına yönelik kalkınma stratejisi gereklidir. Büyüme düşünülmediği için Arjantin ve diğer Güney Amerika ülkelerinin düştüğü borç krizi sarmalı bize de hiç uzak değildir. Sadece devleti geri çekmekle, sadece enflasyonu düşürmekle kalkınmanın olamayacağı unutulmamalıdır.

6. KAYNAKLAR

- Kepenek, Y. ve Yentürk, N.** (2000) *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Rodrik, D.** (2002) Yabancı Sermaye ile Büyüme Sağlanmaz, *Milliyet Gazetesi*.
- Yeldan, E.** (2001) 2002 Yılı Bütçesi ve Kamu Kesimi Borçlanma Dinamiği Üzerine Bazı Teknik Gözlemler.
- Yeldan, E.** (2001) *Küreselleşme Surecinde Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, İletişim Yayınları,
- Yenal, O.** (2000) *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, İstanbul, Creative Yayıncılık.
- TCMB** (2002) 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler, <http://www.tcmb.gov.tr>
- TCMB** (2001) 20 Kasım 2001 Tarihli IMF'ye verilen Niyet Mektubu, <http://www.tcmb.gov.tr>
- TMMB** (2001) TC. Maliye Bakanlığı, 2002 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması.